

ЗАКОНОДАВЧІ ОБМЕЖЕННЯ МАЙНОВИХ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Пономарьов Богдан Юрійович

студент-спеціаліст юридичного факультету

Харківського національного університету

ім. В.Н. Каразіна

e-mail: ponomaryv_bogdan@ukr.net

Ключові слова: авторське право, обмеження майнових авторських прав.

Авторське право, як будь-яке монопольне право, повинно тлумачитися обмежувально. В той же час регулювання авторського права покликане примирити інтереси суспільства, автора, окремих осіб. Визнання за автором певного набору прав неминуче повинне супроводжуватись встановленням деяких обмежень.

Перш за все слід мати на увазі, що авторські права самі по собі мають природні межі дії. Вони носять територіальний характер дії та обмежені в часі.

Окрім цього закон встановлює спеціальні виключення із загального режиму дії права використання твору в тих або інших суспільних інтересах. Саме ці виключення і мають на увазі при використанні терміну «обмеження авторських прав».

Велика різноманітність випадків обмежень в законодавствах різних країн, різна термінологія приводять до необхідності виділити основні групи обмежень.

На думку В.О. Калятіна найбільш важливим критерієм є мотив, який лежить в основі введення того або іншого виключення з авторських прав. Найбільш істотні обмеження можуть бути зведені до деяких основних груп, зокрема:

- використання творів в особистих цілях;
- обмеження авторських прав, пов'язані із забезпеченням вільного обміну інформацією;
- використання твору в цілях забезпечення суспільного прогресу (використання в наукових, освітніх, культурних, соціальних цілях);
- використання твору для цілей забезпечення процесу функціонування державного механізму;

- певні види використання творів, необхідних для нормальної експлуатації окремих носіїв твору [6, с. 132].

Обмеження в авторському праві можна класифікувати і за іншими критеріями. Так, наприклад, обмеження, при якому вільне використання здійснюється без згоди автора, але з виплатою йому винагороди і вільне використання твору без згоди автора і без виплати винагороди.

У п.2 ст.9 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів сформульовані принципи, відповідно до яких законодавство будь-якої країни може дозволяти вільне відтворення літературних і художніх творів, якщо таке відтворення:

- стосується лише визначених особливих випадків;
- не завдає збитків нормальному використанню твору;
- не ущемляє необґрунтованим чином законні інтереси автора [1].

З набранням чинності Цивільним кодексом України у 2004 р. можна констатувати, що вітчизняна концепція обмежень виключних (майнових) авторських прав у цілому сформована.

В основу національних обмежень майнових прав інтелектуальної власності покладені принципи, відповідно до яких дозволяється використання об'єкта авторського права і суміжних прав, якщо це:

- не завдає шкоди нормальному використанню цього об'єкта;
- не порушує законні інтереси суб'єктів авторського права.

Перелік випадків вільного використання твору без згоди автора, але з обов'язковим зазначенням імені автора та джерела запозичення міститься у ст.444 ЦК України, відповідно до якої законодавець спробував узагальнити способи вільного використання творів без згоди автора та інших суб'єктів авторського права. Проте, практична цінність застосування положень цієї статті без деталізації у відповідних нормах Закону України «Про авторське право і суміжні права» є мінімальною, що дозволяє формувати розрізнену судову практику з цього питання.

Повний, виключний перелік вільного використання твору без згоди автора міститься лише у ст.21 - 25 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Саме ці випадки й прийнято називати законодавчими обмеженнями майнових авторських прав.

Так, без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право на твір), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається:

1) використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, в тому числі цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються; вільне використання цитат у формі коротких уривків з виступів і творів, включених до фонограми (відеограми) або програми мовлення.

Цитування є одним з традиційних обмежень авторського права. Під цитуванням розуміють виклад відносно короткого фрагмента іншого письмового, звукового або аудіовізуального твору, а також окремих художніх творів, щоб продемонструвати або зобразити більш зрозумілими твердження автора або щоб відіслати до аутентичного погляду іншого автора [4, с. 187].

2) використання літературних і художніх творів в обсязі, виправданому поставленою метою, як ілюстрацій у виданнях, передачах мовлення, звукозаписах чи відеозаписах навчального характеру.

Відмінності цього виду використання від цитування зводяться лише до того, що, по-перше, твір не цитується, а використовується як ілюстрація, по-друге, це робиться в навчальних цілях.

3) відтворення у пресі, публічне виконання чи публічне сповіщення попередньо опублікованих у газетах або журналах статей з поточних економічних, політичних, релігійних та соціальних питань чи публічно сповіщених творів такого ж самого характеру у випадках, коли право на таке відтворення, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення спеціально не заборонено автором.

Метою цього обмеження авторських прав на твори є забезпечення оперативної і широкої інформації громадян про події в країні та світі. В законі зазначається, що йдеться не про будь-які статті економічного, політичного, соціального чи релігійного змісту, а тільки про ті, які присвячені поточним подіям.

4) відтворення з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії або кінематографії, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення творів, побачених або почутих під час перебігу таких подій, в обсязі, виправданому інформаційною метою.

Подібне вилучення із сфери авторських прав на твори пояснюється необхідністю вільного поширення інформації. Якщо до огляду чи репортажу про поточні події випадково потрапить твір, що охороняється авторськими правами, таке його використання не вважається порушенням авторських прав на твір.

5) відтворення у каталогах творів, виставлених на доступних публіці виставках, аукціонах, ярмарках або у колекціях для висвітлення зазначених заходів, без використання цих каталогів у комерційних цілях;

6) видання випущених у світ творів рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих.

Відповідно до ст.30 Конвенції ООН про права інвалідів від 13.12.2006 встановлюється, що держави-учасниці визнають право інвалідів брати участь нарівні з іншими в культурному житті й уживають усіх належних заходів для забезпечення того, щоб інваліди:

- мали доступ до творів культури в доступних форматах;
- мали доступ до телевізійних програм, фільмів, театру та інших культурних заходів у доступних форматах [2].

Найбільш розповсюдженим способом випуску творів для людей з обмеженими можливостями сприйняття надрукованого тексту у світі є дозвіл випуску творів рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих (Шрифтом Брайля).

7) відтворення творів для судового і адміністративного провадження в обсязі, виправданому цією метою.

Незалежно від конструкції авторського права, що існує в тій або іншій країні, обмеження авторських прав у випадках, коли це необхідно державі, не береться під сумнів. Найбільш очевидне використання творів при здійсненні правосуддя, але вони можуть використовуватися і в інших цілях. [6, с. 145].

8) публічне виконання музичних творів під час офіційних і релігійних церемоній, а також похоронів в обсязі, виправданому характером таких церемоній.

Дане положення передбачає можливість вільного використання творів, коли мова йде про виконання творів оркестрами, музичними групами, які відносяться до державних закладів, музичних творів на публічних виступах при умові, що вхід на такі виступи є вільним і безкоштовним для широкої публіки [3, с. 207].

9) відтворення з інформаційною метою у газетах та інших періодичних виданнях, передача в ефір або інше публічне сповіщення публічно виголошених промов, звернень, доповідей та інших подібних творів у обсязі, виправданому поставленою метою;

10) відтворення твору в цілях і за умов, передбачених ст.22-25 Закону України «Про авторське право та суміжні права» відповідно до ст.21.

Стаття 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначає, що допускається без згоди автора або іншої особи, яка має авторське право, репрографічне

відтворення одного примірника твору бібліотеками та архівами, діяльність яких не спрямована прямо або опосередковано на одержання прибутку.

Поняттям репродукування охоплюється факсимільне відтворення у будь-якому розмірі оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (у тому числі цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер.

Бібліотеки та архіви можуть також репродукувати окремі статті та мало об'ємні твори, опубліковані у збірниках, газетах та інших періодичних виданнях, а також короткі уривки з письмових творів (з ілюстраціями і без ілюстрацій), якщо це робиться за запитами фізичних осіб у навчальних і дослідницьких цілях [8, с. 89-90].

Окрім того, стаття 23 Закону України «Про авторське право і суміжні права» допускає без згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право:

1) відтворення уривків з опублікованих письмових творів, аудіовізуальних творів як ілюстрацій для навчання за умови, що обсяг такого відтворення відповідає зазначеній меті;

2) репрографічне відтворення навчальними закладами для аудиторних занять опублікованих статей та інших невеликих за обсягом творів, а також уривків з письмових творів з ілюстраціями або без них за умови, коли:

а) обсяг такого відтворення відповідає зазначеній меті;

б) відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру. [3].

Наступним законодавчим обмеженням майнових авторських прав слід зазначити вільне копіювання, модифікація і декомпіляція комп'ютерних програм (ст.24 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Таке право надається особі, яка має право власності на примірник комп'ютерної програми і відповідно має право вносити до комп'ютерної програми зміни (модифікації) з метою забезпечення її функціонування на технічних засобах особи, яка використовує ці програми, і вчинювати дії, пов'язані з функціонуванням комп'ютерної програми відповідно до її призначення, зокрема запис і збереження в пам'яті комп'ютера, а також виправлення явних помилок. [5, с. 22].

Останнім законодавчим обмеженням майнових авторських прав Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає вільне відтворення творів у особистих цілях (ст.25 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Найбільш важливою умовою вживання даного виключення є мета використання твору – воно має застосовуватися лише в особистих цілях, для особистого використання, але коло осіб, що користуються копією твору, може і не обмежуватися лише безпосередньо особою, яка відтворює твір. Твір може бути використане в колі сім'ї або найближчими знайомими, але не більш того [6, с. 135].

Таким чином, обмеження майнових прав інтелектуальної власності є дуже складною проблемою як для правовласників, так і для суспільства в цілому. Якщо обмеження прав авторів дуже широкі, тобто їх твори можуть вільно використовуватися, це не сприяє заінтересованості авторів у результатах своєї інтелектуальної, творчої діяльності як в особистому плані (визнання, слава, пошана, повага), так і в матеріальному (гонорари, премії, нагороди), що неминуче може призвести до гальмування процесу відтворення інтелектуального потенціалу нації. З іншого боку, доволі поширеним у країнах західної Європи став соціальний рух CopyLeft, прихильники якого взагалі відмовляються від майнових прав і спеціально розміщують власні твори у мережі Інтернет у вільному доступі. В останні роки, суспільство задумалося над проблемою надприбутків розробників програмного забезпечення-монополістів.

Тому, видається, для свого ж самозбереження суспільство зобов'язане вжити заходів для матеріальної і моральної підтримки авторів, встановленням раціонального балансу інтересів

авторів і суспільства, що врешті-решт забезпечить економічну безпеку країни, а автори та правоволодільці підуть на зустріч суспільству у питаннях вартості прав на власні об'єкти.

Список використаної літератури:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Паризький Акт від 24 липня 1971 року, змінений 2 жовтня 1979 року) : Електронний ресурс [Офіційний сайт ВР України] режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995051>] станом на 12.04.2012 р.
2. Конвенція ООН про права інвалідів від 13.12.2006 року // Офіційний вісник України від 19.03.2010 - 2010 р., № 17, /№ 101, 2009, ст. 3496 /, стор. 93, стаття 799, код акту 50027/2010
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 // .
4. Дроб'язко В. С., Дроб'язко Р. В. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник — К.: Юрінком Інтер, 2004. — 512 с.
5. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика. — Наук.-практ. вид.: У 4-х т. / За заг. ред. О.Д. Святоцького. — Т. 2: авторське право і суміжні права / С.О. Довгий, В.С. Дроб'язко, В.О. Жаров та ін.; За ред. Г.І. Миронюка, В.С. Дроб'язка. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. — 460 с.
6. Калятин В.О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права): Учебник для вузов. — М.: Издательство НОРМА, 2000. - 450 с.
7. Липчик Д. Авторское право и смежные права / Пер. с фр.; предисловие М. Федотова. — М.: Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. — 788 с.
8. Охорона інтелектуальної власності в Україні / С.О. Довгий, В.О. Жаров, В.О. Зайчук та ін. — К.: Форум, 2002. — 319 с.

***Науковий керівник:** доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна, к.ю.н. Бурлаков Сергій Юрійович.*